

УДК 930.002

Діденко Тетяна Олександрівна
наукова співробітниця відділу історії м. Ніжина,
Ніжинський краєзнавчий музей ім. Івана Спаського
(Ніжин, Україна)

Tetiana O. Didenko
Research Fellow,
The Department of History of Nizhyn,
Ivan Spassky Nizhyn Museum of Local Lore
(Nizhyn, Ukraine)

**МИХАЙЛО НОВИЦЬКИЙ – ОДИН ІЗ ОРГАНІЗАТОРІВ ДЕРЖАВНОГО МУЗЕЮ
Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

**MYKHAYLO NOVYTSKYI – ONE OF THE ORGANIZERS OF
TARAS SHEVCHENKO STATE MUSEUM**

Анотація

Стаття розкриває маловідомі аспекти життя відомого дослідника творчості Т. Г. Шевченка – Михайла Новицького.

Ключові слова: біографія, Т. Г. Шевченко, М. М. Новицький.

Abstract

The article studies little-known aspects of Mykhaylo Novytskyi's life, the famous researcher of Taras Shevchenko's creative activity.

Key words: biography, Taras Shevchenko, Mykhaylo Novytskyi.

Творчість Т. Г. Шевченка є знаковою для українського народу. Одним із дослідників його біографії і творчості був наш земляк, Михайло Михайлович Новицький. Життєвий шлях науковця загалом добре відомий. У розвідці йдеться про роки навчання М. Новицького в Ніжинській гімназії, оскільки цьому аспекту його біографії дослідники досі не приділили належної уваги.

Видатний літературознавець народився 3 жовтня (20 вересня за ст. ст.) 1892 р. в м. Ніжині. Початкову освіту отримав удома. Його матір, ніжинська міщанка, була неосвічена, проте дала можливість навчатися своїм дітям. Сестри Михайла працювали на освітянській ниві: Антоніна вчителювала у II-му Лосинівському земському училищі¹, Любов – у Ровчаківському народному училищі². Коли Михайло вступав до Ніжинської класичної гімназії, через неписьменність матері заяву до гімназії написала його старша сестра Антоніна. За час навчання М. Новицький зарекомендував себе здібним учнем із гарною поведінкою. В його “кондуїтному списку” зазначено, що хлопець має здібності вище середніх, але може лінуватися. Також зберігся запис про те, що учень М. Новицький “принужден был по болезни пропустить довольно много уроков” та “из-за болезненного состояния был оставлен на повторный курс обучения в седьмом классе”³. Крім того, відзначалося, що він брав участь у виданні журналу, яке відбувалося без дозволу гімназійного керівництва, тому хлопцеві на один бал була занижена оцінка за поведінку⁴.

Вісім класів гімназії М. Новицький закінчив у 1913 р., а випускні іспити складав не з усіма учнями навесні, а у вересні, через хворобу – гостру анемію⁵. Після закінчення Ніжинської гімназії Михайло децю із запізненням продовжив навчання на історико-філологічному факультеті Петроградського університету: з Ніжинської гімназії він отримав свідоцтво про те, що “в виду его болезненного состояния подвергался испытаниям зрелости в сентябре 1913 года, поэтому не мог своевременно подать прошение о приеме в университет”⁶.

Подальше життя М. Новицького минуло в Україні. З 1921 р., коли він почав працювати у Всеукраїнській академії наук, Михайло Михайлович збирав рукописи Т. Шевченка та інші матеріали, пов'язані з життям та творчістю поета та художника. В 1929 р., після арешту академіка С. О. Єфремова у справі “Спілки Визволення України”, М. Новицький очолив академічну комісію, співробітники якої досліджували шевченківську добу. В архівах Києва, Харкова, Чернігова, Ленінграда та Москви науковець виявив чимало рукописів Т. Шевченка, документів про нього та його оточення. В Інституті Тараса Шевченка при ВУАН (нині – Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка) М. Новицький керував роботою семінару текстології та кабінету біографії поета. Під редакцією М. Новицького видано спогади про Т. Г. Шевченка. У своїх працях “Арешт Шевченка у 1847 р.”, “Шевченко у процесі 1947 року і його папери”, “До історії арешту Шевченка” та інших дослідник

1 Державний архів Чернігівської області в м. Ніжині (далі – ДАЧОН). – Ф. 1367. – Оп. 1 с 1777. – Арк. 1.

2 ДАЧОН. – Ф. 1367. – Оп. 1 с 1777. – Арк. 2.

3 ДАЧОН. – Ф. 1367. – Оп. 1 с 1777. – Арк. 4.

4 ДАЧОН. – Ф. 1367. – Оп. 1 с 1777. – Арк. 4.

5 Там само.

6 ДАЧОН. – Ф. 1367. – Оп. 1 с 1777. – Арк. 10.

уперше опублікував та прокоментував виявлені ним документальні матеріали⁷. Також під редакцією М. Новицького в 1933 р. опубліковано “Найголовніші дати з життя та творчості Т. Шевченка”. За участі науковця підготовлено бл. 30 різних видань творів Т. Шевченка, зокрема, “Кобзар” у російському перекладі та 10-томне академічне видання повного зібрання творів поета. У 1927–1928 рр. М. Новицький розробив експозицію Літературно-меморіального будинку-музею Тараса Шевченка в м. Києві.

В 1937 р. науковця було засуджено і заслано до Печерлагу, в’язні якого працювали на будівництві Біломорсько-Балтійського каналу⁸. Про перебування М. Новицького на засланні згадує С. Підгайний: “...сидить в кутку на нижніх нарах. Бліде обличчя, ніс загострився, очі глибоко позападали. Стан його був дуже поганий, а щодня треба було виходити на роботу. Було боляче і сумно дивитись на цього «контрреволюціонера», цього кабінетного ученого, що все життя своє присвятив вивченню творчості нашого поета. Дуже цінні наукові праці його лишилися незакінченими і, можливо, загинули навіки”⁹.

До звичного життя та роботи М. Новицький повернувся після 1945 р. У 1946–1952 рр. він працював у Будинку-музеї Т. Г. Шевченка (нині – Літературно-меморіальний будинок-музей Т. Г. Шевченка), потім – у Державному музеї Т. Г. Шевченка (нині – Національний музей Тараса Шевченка). В цих закладах науковець не лише досліджував творчість Т. Шевченка, а й доклав чимало зусиль для увічнення його пам’яті та ознайомлення широкого загалу з життєвим шляхом та творчими надбаннями великого поета і художника.

М. Новицький був одним із консультантів художнього фільму “Тарас Шевченко” (1951), став упорядником видання “Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників” (1958). Видатний ніжинець залишив архів (500 справ), який, як і бібліотека М. Новицького (бл. тисячі книг, подарованих його вдовою), зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтв України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Державний архів Чернігівської області в м. Ніжині (далі – ДАЧОН). – Ф. 1367. – Оп. 1с 1777. – Арк. 1.
2. ДАЧОН. – Ф. 1367. – Оп. 1с 1777. – Арк. 2.
3. ДАЧОН. – Ф. 1367. – Оп. 1с 1777. – Арк. 4.
4. ДАЧОН. – Ф. 1367. – Оп. 1с 1777. – Арк. 10.
5. Зрайко Б., Левченко Л. Українці в ГУЛАГу / [Електронний ресурс]: Меморіальний музей тоталітарних режимів “Територія терору”. – Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=53> (дата звернення: 21.11.2019). – Назва з екрана.
6. Новицький Михайло Михайлович / [Електронний ресурс]: Вікіпедія. – Режим доступу https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 21.11.2019). – Назва з екрана.
7. Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках (спогади 1933–1941). – Б. м.: Прометей, 1947. – 93 с.

REFERENCES

1. Derzhavnyi arkhiv Chernihivskoi oblasti v m. Nizhyni (dali – DACHON). – F. 1367. – Op. 1s 1777. – Ark. 1.
2. DACHON. – F. 1367. – Op. 1s 1777. – Ark. 2.
3. DACHON. – F. 1367. – Op. 1s 1777. – Ark. 4.
4. DACHON. – F. 1367. – Op. 1s 1777. – Ark. 10.
5. Zraiko B., Levcheniuk L. Ukrainci v HULAHu / [Elektronnyi resurs]: Memorialnyi muzei totalitarnykh rezhymiv “Terytoriya teroru”. – Rezhym dostupu: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=53> (data zvernennia: 21.11.2019). – Nazva z ekrana.
6. Novytskyi Mykhailo Mykhailovych / [Elektronnyi resurs]: Vikipediia. – Rezhym dostupu https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D1%87 (data zvernennia: 21.11.2019). – Nazva z ekrana.
7. Pidhaynyi S. Ukrainska intelihentsiya na Solovkakh (spohady 1933–1941). – B. m.: Prometei, 1947. – 93 s.

7 Новицький Михайло Михайлович / [Електронний ресурс]: Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE_%D0%9C%D0%B8%D1%85%D0%B0%D0%B9%D0%BB%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D1%87 (дата звернення: 21.11.2019). – Назва з екрана.

8 Зрайко Б., Левченко Л. Українці в ГУЛАГу / [Електронний ресурс]: Меморіальний музей тоталітарних режимів “Територія терору”. – Режим доступу: <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=53> (дата звернення: 21.11.2019). – Назва з екрана.

9 Підгайний С. Українська інтелігенція на Соловках (спогади 1933–1941). – Б. м.: Прометей, 1947. – 93 с.